

ד' אמות אחר האוכל, לקיים מאמרם ז"ל. ובהיותי יחד אתו באספת הרבנים בעיר ראוונע, אבל ארוחת הערב בישבו על מטתו, לרגלי חולשתו, ואחר ברכת המזון התחזק והתרחק מן המטה כד' אמות ואמר, כמדומני שיש כבר ד' אמות והנה יצאתי ידי חובתי, יותר איני מחויב. וחזר למטתו ושכב לישון. (מתוך 'מעשי למלך' לר"ש גריינמן, פרשת ואתחנן).

'... ומאחר שהשלחן הוא בסיס לדבר שבקדושה, צריך להיות מכוסה ובנקיות, ויתנהג בצניעות לכבוד הקדושה שמוריד במעשיו הטובים, בכוננתו הזכה. וכשם שהקרוב היה לה' אשה ריח ניחוח, ואחר כך נהנים קצת החיצונים באברים ופרדים, שפירשו בזהר פרשת תרומה (קמא.) שהעשן היה מתעסק לצד צפון — כן יתנהג בשלחן, ירחיק מעליו קיא צואה, היא הקליפה. וצריך לפנות קודם האכילה, כמו שאמרו בפרק כירה ובפרק המוציא יין (פב.) הנצרך לנקיבו ואכל דומה לתנור שהטיקוהו על גבי אפרו — ולא דוקא נצרך ממש, אלא רצונו לומר שיהא נצרך אחר כך, כי צריך לראות שיהיו בני מעיו נקיים לפנות בכל מה דאפשר. וכן בזהר פרשת תרומה (קנד:) החמיר מאד לפנות קודם אכילה בנקיון הגוף, לפי שהוא דוגמת השלחן אשר לפני ה', וראוי שלא יקריב שם קיא צואה, וכן משמע ברמב"ם, דלא סגי בלאו הכי אלא מוכרח לפנות, שכתב בספר המדע בהלכות דעות (דב.) זו לשונו: ולא יאכל עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקיבו עכ"ל. הרי הוא בקדושה ונדחית הקליפה'.
(מתוך של"ה שער האותיות קנה)

דף מב

'מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ...'
— מדברי רש"י נראה שכיבוי גחלת של מתכת אסור משום 'מכבה'. ואילו מדברי הרמב"ן נראה שאין בזה משום 'כיבוי' אלא משום 'צירוף', והוא אסור דרבנן, ולכך הותר במקום נזק הרבים. וכבר נחלקו ראשונים בשאלה זו — האם אסור 'צירוף' הוא מדאורייתא, [עתו' יומא לד: ר"ן בשם בה"ג; רמב"ם יב, א. משום מלאכת 'מכה בפטיש' — רש"י; רב"ד הל' שבת יב, א, וע"ש ב'אור שמח'. או משום תולדת 'מכבה', שהוא כעין עשיית פחמים על ידי כיבוי. רמב"ם], או שמא צירוף אסור מדרבנן [ע' ריטב"א ועוד]. ויש מחלקים בין צירוף כלי לצירוף עששית; או בין צירוף כזה שהמים מקררים הברזל ואינם נעשים פושרים, שהוא מדאורייתא, ובין מים שמתחממים ונעשים פושרים, שצירוף זה אסור מדרבנן [ע' רמב"ן].

ולדעת הסוברים שהצירוף אסור מן התורה [אף בעששית שאינה כלי], יש להקשות מדוע הותר לכבות גחלת של מתכת? ואפשר לפי שאינו מתכוין לצירוף ואין כאן מצב של 'פסיק רישיה' (כמו שכתבו התוס' לעיל מא: ד"ה מיהם). הלכך משום 'צירוף' אין אסור כלל, רק משום 'מכבה' אסור מדרבנן.

(עפ"י חזון איש — נ.ת. וע"ש. וע"ש שפת אמת לעיל מא: שו"ת שבט הלוי ח"ג מו.)
(לכאורה אפשר לפרש לאותן שיטות שצירוף דאורייתא, שזה שהתירו לכבות היינו על ידי נתינת חול וכדומה ולא על ידי מים, [או על ידי משקים אחרים שאינם מצרפים, ע' חזו"א שם], ואין כאן ענין 'צירוף' כלל, ואין צריך לדחוק ולהעמיד באופן שאינו פסיק רישיה, שהרי 'גחלת' משמע שהיא חמה מאד שודאי יש בה משום צירוף. ולפי זה בשפיכת מים אסור לשמואל, לפי השיטות שצירוף דאורייתא, שאעפ"י שמדובר בפסולת של כלים (כמו שפרש"י) שאינו צריך לצירופה, הלא לשמואל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה).

'אמר רבינא: הלכך קוץ ברשות הרבים מוליכו פחות פחות מד' אמות...' — באופן פשוט יש לפרש 'הלכך' — לפי מה שחילק שמואל בין מלאכה דאורייתא לדרבנן במקום חשש נזק הרבים, אם כן גם לענין סילוק הקוץ דינו כן, מותר לטלטלו באופן האסור מדרבנן.

יתכן לפרש בדרך נוספת: כיון שנקט שמואל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ולכך אסר לכבות גחלת של עץ, הלכך אין התר לסלק קוץ מרשות הרבים אלא פחות פחות מד' אמות, אבל אם מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, מותר אף ביותר מד' אמות, שהרי סילוקו נחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ואכן כך כתב הרמב"ם בתשובה (תסד), שלדעת רבי שמעון מותר להוציאו אף ביותר מד' אמות בבת אחת. אלא שהרמב"ם עצמו פסק כרבי יהודה, שמשאצ"ג חייב, אבל שאר פוסקים סוברים כרבי שמעון שפטור.

אלא שבשלחן ערוך מבואר שאסור הדבר, שאעפ"י שלענין גחלת הביא השו"ע (שלו, כז) את דעת המתירים לכבות ברשות הרבים אף גחלת של עץ, (וכן העיקר להלכה. משנ"ב שם, מא"ר) — לענין סילוק קוץ פסק (שח, יח) שמוליכו פחות פחות מד' אמות.

ונראה בטעמו של דבר, לפי שבהולכת קוץ יכול לעשות בשינוי ולסלקו באופן שאין בו כלל צורת המלאכה, דהיינו פחות פחות מד' אמות, לכך לא התירו לו להוליכו ד' אמות, הגם שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

דעת בה"ג (כהסבר הר"ן) שהתירו אף מלאכה דאורייתא בגלל נזק הרבים, ולכן מותר לכבות גחלת של מתכת, הגם שיש בכיבויה משום 'מצרף'. אבל לא גחלת של עץ, כי האש שבה ניכרת לכל ואין בה חשש סכנה כבמתכת. וכפי הנראה לדעתו נזק הרבים נידון כסכנת נפשות.

(ואם תאמר מדוע נתיר לו איסור תורה בשל כך, הלא יכול לעמוד שם או להעמיד אחרים, ולהזהיר את העוברים ושבים. וצריך לומר שהזואיל ויש לחוש שמא לא יעשו כן כולם, לעמוד שם ולהזהיר, לכך התירו חכמים הדבר בהוראה כללית, כי התר זה עצמו בכלל פיקוח נפש הוא. וצ"ע).

'תנו רבנן נותן אדם חמין לתוך הצונן ולא הצונן לתוך החמין. דברי בית שמאי...' — מרש"י מבואר שהחילוק מתפרש כפי פשוטו; אם נותן הצונן לתוך החם, יש בדבר משום 'בישול', ואם להפך — אין כאן בישול, ש'תתאה גבר'. [ואף 'כדי קליפה' אין העליון מבשל לתחתון — באר הר"ן, משום שהמשקים מתערבים זה בזה מיד, ואין זה דומה לשופך חלב רותח על חתיכת בשר צונן, שהבשר עומד במקומו ואינו מתערב בלח. ואולם צריך לומר שאינם מתערבים לגמרי מיד, שאם כן, לא היה הבדל בין חם לתוך צונן או צונן לתוך חם — אלא רק מעט מתערב מיד, ובשל עירוב זה שוב אין בישול ב'כדי קליפה'. עפ"י שו"ת משיב דבר ח"ב מ]. ומדובר בכלי שני ('כוס'), ובזה בית הלל חולקים ומתירים בכל אופן, אבל בכלי ראשון ('אמבטי') מודים בית הלל לחילוק זה. ואף על פי שהמים מתחממים מאד, אין כאן 'בישול' כשנותן חם לתוך צונן. וכן היא דעת כמה ראשונים. (כן משמע מפשטות לשון הרמב"ם, וכן דעת הרשב"א והר"ן ועוד).

(ונראה שחילוק זה אמור כאשר המים מתחממים, אבל אם שופך הרבה מים צוננים, בענין שלא יגיע ל'יד סולדת' — מותר אף בצונן לתוך חם, שהרי שנינו לעיל במיחם שפינהו שאם נותן מים מרובים כדי להפשיר מותר. כן כתב ב'שפת אמת'. אך יש מקום לומר שבאבמטי החמירו יותר ממיחם, לאסור אפילו בשופך מים מרובים, כמוזכר בראשונים. וכן אפשר שבת שמאי חולקים על סתם משנה דמיחם, ואוסרים אף באופן זה. וכן נראה מהתוס' ישנים).

ואולם התוס' חולקים וסוברים שאין הדבר תלוי בצורת השפיכה, אלא החילוק הוא אם החמין מרובים [וזהו הקרוי 'צונן לתוך חם', כי בדרך כלל שופכים המועט על המרובה ולא להפך], או הצונן מרובה, ['חם לתוך צונן']].

ואין כוונת התוס' שהכמות היא שקובעת בלבד, אלא כלומר אם יש בצונן כמות כזו שמונעת מן המים התחממות, ונעשים פושרים בלבד — מותר, ואם כמות החמין מרובה עד שיש בכחה לחמם את הצונן — אסור. והדבר משתנה לפי דרגות החום של החמים ושל הצונן. (עפ"י באור הלכה שיה, יא ד"ה אבל; חזון איש י"ד ט, א).

להלכה כתבו הפוסקים לחוש לדעת התוס', שהרי יש כאן חשש בישול דאורייתא, ולכן אין לערות מכלי ראשון מים חמים על קרים בענין שמתחמים בכדי שהיד סולדת בהם.

וזה לשון הג"ר מאיר פוזנר בספרו 'בית מאיר' (מובא בבאור הלכה שיה, יב ד"ה והוא):
'לכן נלענ"ד לדינא כמו המורגל האידנא, שעושיין משקה שקורין פאנ"ש דהיינו שסוחטין מבעוד יום לימוני"ס הרבה למימיהן, ומערבין לתוכו צוק"ר ומשקה שקורין ארא"ק, וביום השבת או בליל שבת מערין על תערובות זה מים חמין הרבה שנתבשלו בשבת בהיתר — בעניותנו בודאי צריכים לחוש לדעת התוספות ולאסור מכלי ראשון אלא אם כן אין היד סולדת בה, כי הוא נוגע באיסור דאורייתא דמבשל בשבת, אך בדיעבד נראה לענ"ד דיש לסמוך על הרשב"א והר"ן שמתירין להדיא, ועל משמעות פשוטות לשון הרמב"ם וטור, שחמין לתוך צונן שרי אפילו בחמין מרובין אף שסברת טעמם קשה עלינו להשיג.

ומה שנוהגין במשקה קאפ"א וטיי"א שמבשלין קודם שבת מעט מים עם קאפ"א וטיי"א באופן שהוא חזק מאד בטעמו, וביום השבת מערין עליהם מים חמין הרבה שנתבשלו בהיתר, בזה יש עוד סעד להתיר מטעם ה"ש מקילין' המבואר בסעיף ט"ו, והוא דעת הרשב"א ודעמיה דסבירא להו דאף בלח שנצטנן אין בישול אחר בישול וכו' עי"ש, לכן אין למחות ביד אחרים העושים אבל לעצמו כל בעל נפש יחוש אף בזה שלא לערות מכלי ראשון כל זמן שהיד סולדת בו'.

(לכאורה יש לבאר סברת רש"י וסייעתו, (שעל פניה אינה מובנת, כמוש"כ הבית-מאיר), שכששופך חמים לצוננים, הלא הכלי של הצוננים דפנותיו קרות, ודומה לכלי שני שכתבו התוס' שלכך אינו מבשל משום שדפנותיו מקררות את המאכל. (סברה זו מוזכרת בשפת אמת אלא שכתב כן שלא בדעת רש"י). ולפי זה, למה שכתב החי"אדם להחמיר בכלי שני שהיד נכזית בו, כל שכן יש להחמיר כאן, אם שפך חמים מרובים עד שהמים שלמטה חמים מאד, וגם דפנותיו נתחממו. ואף כי כתבו אחרונים שדברי החי"אדם אינם אלא חומרא, כי בתלמוד דידן לא נראה חילוק זה, אך יש לומר שבמערה מכלי ראשון חמור יותר, שאם הם מים שהיד נכזית בהם, אסור אף לרש"י. אלא שהפוסקים נקטו שלדעת רש"י מותר בכל אופן. וצריך עיון).

'האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין — לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה... מלח אינה כתבלין...' — ראה דיני תבלינים ומלח בזמננו ושאר אכלים, בשאלות ותשובות שבסוף הספר.

(ע"ב) 'ואם נתנו מבעוד יום — מותר' — התוס' עמדו על דוחק הלשון, שהיה לו לומר 'אבל מבעוד יום נותנים'. ויש מי שפירש שבא לדייק שלכתחילה אין ראוי להניח את הנר אפילו מבעוד יום, שלא יאמרו שהניח את הקערה בשבת. (בשם צל"ח. והפוסקים סתמו להתיר. וע"ע הגהות רא"מ הורביץ הסבר אחר. וע"ע להלן מג.

ויש להעיר מדברי התוס' (בד"ה שאינה), שהקשו מדוע נתינת כלי תחת הנר נחשבת הצלה שאינה מצויה. ותראו מפני שהרגילות ליתן כלי תחת הנר מבעוד יום. ולפי הצל"ח שאין לעשות כן, קמה וגם נצבה קושייתם. אך יש לתרץ כמו שכתב הריטב"א, שאין זה מצוי שיטפף השמן שבנר כדי שיעור הצלה).

‘הצלה מצויה התירו והצלה שאינה מצויה לא התירו’ — לפירוש רש"י, לא התירו נטילת כלי לצורך דבר שאינו ניטל, בהצלה שאינה מצויה. ואילו לפירוש הריב"א (בתוס'), אסרו לטרוח בהצלה שאינה מצויה אפילו לצורך דבר הניטל. וכתבו הטעם משום טירחה. והרמב"ן פרש הטעם שמתוך שאדם בהול על ממונו, אם נתיר לו לטרוח על הצלתו, עלול לעשות מלאכה גמורה, ויביא כלים דרך רשות הרבים להציל את ממונו. (וגם אפשר שיעבור על איסורים אחרים תוך כדי הצלתו — ע' תוס' להלן מג. סד"ה ושנ"י). (ולהצלה מצויה שלא אסרו — יש לומר משום שחשו חכמים להפסד המצוי. ולטעם הרמב"ן יש לומר עוד, שבהצלה מצויה אדם פחות בהול, שהרי חושב ומתכונן על כך מראש).

*

‘שאינו מן המוכן’ —

שאלה: למה שנו חכמים במשנה תמיד ‘שאינו מן המוכן’ ולא שנו שהוא מוקצה כמו שאמרו בגמרא? תשובה: שאלה גדולה שאלת, ודבר זה נוגע בעיקרי דיני מוקצה ואין כאן מקום לבאר, ואומר רק בקיצור כי יש לרקדק עוד למה אמרו ‘שאינו מן המוכן’ ולא ‘שאינו מוכן’ בקיצור? ונראה דהנה מוקצה פירושו שהוסר ונעתק מהשתמש בו, והוא נגזר ממלת קצה, שדבר שאינו רוצה להשתמש בו תשמיש הרגיל כי אם מכינו לתשמיש מיוחד, מניחו בקצה מיוחד, ועל כן נאמר גם כן בדבר שהוא מיוחד לעבודה זרה ‘מוקצה לעבודה זרה’, וכן מקום שמניחין התאנים להתיבש נקרא ‘מוקצה’ הצד”י בסגול, והנה דבר שהקצו אותו בידים ויחדו אותו לדבר מיוחד ולא רצו להשתמש בו בשבת ראוי לקרותו מוקצה ודבר שהכינו אותו בפירוש להשתמש בו בשבת ראוי לקרותו ‘מוכן’, אמנם דבר שלא הכינו בפירוש אלא דמסתמא דעתו להשתמש בו, ראוי לומר עליו שהוא מן המוכן דהיינו שסתמו כן הוא, אמנם דבר שלא הכינו ומסתמא אין דעתו להשתמש בו ראוי לומר עליו שאינו מן המוכן ועל פי הצעה זו צריך לבאר כל מקום במשנתנו, וכאן אין מקומו להאריך. (שו”ת ‘מלמד להועיל’ לרד”צ הופמן, ח”ג צג).

דף מג

‘רב יוסף אמר: היינו טעמא דרב חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו...’ — שלשה טעמים נאמרו באיסור זה: רש"י כאן מפרש, משום שנראה כקובע מקום לכלי ומחברו בטיט. ולהלן (קנז:): פרש"י, משום שנראה כסותר את הכלי בכך שמבטלו משימוש. והריב"א (כאן) כתב שאסרו חכמים על אדם לאסור בשבת כלים המותרים לו, כדי שלא למעט מכבוד שבת.

(בספר ‘מנחת שלמה’ (י, 1) כתב להסתפק במי שעבר ונתן כלי תחת התרנגולת, האם יש עליו חיוב לתקן איסורו ולסלק משם את הכלי קודם שייאסר, כי אפשר שעיקר האיסור כבר נעשה בשעת הנחת הכלי, ואין תיקון במה שיטלנו, או שמא כל עוד לא נאסר הכלי לא נגמר האיסור, וכמו המעמיד קדרה על האש שודאי חייב ליטלו קודם שיתבשל. [וכן מובא ספק זה בשמו ב’שמירת שבת כהלכתה’ (כב הערה לח), ושם העלה שמסתבר שאם הניח בשוגג, אין צריך ליטלו]. ונראה, אם כי לטעמים שכתב רש"י יש מקום לצדד שמא גזרת חכמים היתה על פעולת הנחת הכלי גרידא, ושוב אין לה תיקון על ידי סילוק הכלי, אך לדברי הריב"א אין כאן לתא ד’מלאכה’ אלא שרצון חכמים שאדם לא יאסור את כליו עליו, ומסתבר שכל עוד לא נאסר הכלי, מוטל עליו לסלקו, כי התוצאה היא עיקר האיסור.

קלא

מוליאר הגרוף — שותים הימנו בשבת.

אבל כשאינו גרוף — לפרש"י משמע שאסור ליתן להשהות בו חמים לשבת, ואילו התוס' חולקים ומפרשים שאם אינו גרוף אסור למזוג את מימיו עם היין משום חשש בישול. צריך עיון האם מועילה קטימה במוליאר (שפת אמת).
אנטיכי — רבה אמר: 'בית כירים' (= חלל בעובי הכירה אצל מקום הנחת הגחלים). רב נחמן בר יצחק אמר: 'בית דודים'. (= כלי המורכב משני דודים — לרש"י: יורה גדולה שיש בה שתי תחתיות, המים למעלה והגחלים למטה. לפירוש רבותיו: מחיצה מפסקת בין המים לגחלים). תניא כוותיה דרב נחמן. אנטיכי, אעפ"י שגרופה — אין שותים הימנה.
מפני שחומה רב אפילו גרפיה מן הגחלים. לרש"י, אסור להשהות בה מערב שבת, ולתוס' — אסור למזוג ממנה ליין, כנ"ל. ויש מפרשים לענין נתינת מים בתוכו בתחילה בשבת, שאסרו ליתן לאנטיכי בכל אופן משום חשש בישול (ע' תוס' ר"ד ור"ן).
[לדעת רבה, אין איסור ב'בי דודי' בגרופה אלא ב'בי כירי' בלבד, לפי שחומה רב].

דפים מא — מב

נח. א. האם מותר בשבת לערות מים צוננים לתוך מיחם מלא או ריק?
ב. מהם חילוקי הדינים בענין עירוי מים צוננים עם חמים בשבת?
ג. האם מותר לכבות גחלת או לסלק קוץ מרשות הרבים כדי שלא יזקוק בהם הרבים?
א. מיחם (— 'כלי ראשון') שפינוהו מעל האש, בין אם יש בו מים בין פינו את המים, והוא עדיין חם — אין נותנים לתוכו מים מועטים בשביל שיחמו, משום איסור 'בישול'.
נתינת מים מרובים — אם יש בו מים, נותנים לתוכו מים מרובים כדי להפשירם. (כן פירש אב"י את המשנה. ואפשר שלדעת בית שמאי אסור. ע' תו"י מב. וע"ע רעק"א שם). ואם אין בו מים — מחלוקת; לרבי יהודה אסור משום 'מצרף', (וסתם מיחם הגיע לצירוף בחימומו. תוס'), ולרבי שמעון מותר לפי שאינו מתכוין. (ואין כאן 'פסיק רישיה' כי שמא לא הגיע לכלל 'צירוף'. ראשונים). רב פסק כרבי יהודה ושמואל כרבי שמעון. (וכן פסק רבה. וכן הלכה).
ואם כוונתו לצרף — ודאי אסור לכולי עלמא.
א. כתבו התוס' (עפ"י יומא לד:) שאיסור צירוף מדרבנן (וכ"ד הראב"ד בהשגות — שבת יב, א). ואולם הר"ן כתב בדעת בה"ג שהוא איסור תורה. (וכן משמע לפירוש התוס' ביומא לד: שזה שאמרו שם 'דרבנן', היינו לרבי יהודה בשינוי מתכוין). ויש מפרשים שצירוף בכלים בלבד אסור מדאורייתא, אבל בעששית — מדרבנן (ע' רמב"ן; תוס' יומא לד: ושאריו ביומא 'מדרבנן' — על עששית בלבד אמרו). או יש לחלק שבזמן שהברזל מפשר את המים — הרי זה צירוף דרבנן, ובזמן שהמים מצננים הברזל ואינם נפשרים — דאורייתא. (עפ"י רמב"ן). ויש סוברים שרק אם אינו מתכוין וב'פסיק רישיה' הוי מדרבנן (ע' לחם משנה עבודת יוהכ"פ ב, ד).
ב. לפרש"י משמע שאין לחוש לצירוף אלא כשמילאוהו כולו, ואולם התוס' חולקים וסוברים שאם המיחם רוקן ממימיו, יש איסור משום צירוף אף בכמות קטנה, ואם יש עדיין מים חמים — יש משום 'צירוף' כאשר מילאוהו מים עד גדותיו, באופן שהמים הצטננו.

ב. מים חמים שבכלי ראשון שאינו עומד על גבי האש — אין ליתן לתוכם מים צוננים אלא מרובים, בענין שלא יחמו אלא ייפשרו, כאמור.

וגם כשמערה מן הכלי לתוך צונן אסור אלא אם כן הצוננים מרובים. תוס' עפ"י ר"ת. אך אפשר שלבית שמאי אסור גם חמים לתוך צונן, אטו צונן לתוך חמים (תו"ס).
בכלי שני — בית שמאי אומרים: נותן אדם חמים לתוך הצונן ולא הצונן לתוך חמים (גזרה משום כלי ראשון. תוס'). ובית הלל מתירים בכל אופן. במה דברים אמורים, בכוס, אבל באמבטי (שהחמין בה מרובים, ועוד לפי שעומדת לרחצה נוח לו בחמים הרבה), אף לבית הלל אסור צונן לתוך חמים. [ואפילו בהפסק כלי אסור].

רש"י פרש שהאמבטי היא 'כלי ראשון'. ואף על פי כן מותר ליתן חם לתוך צונן, כי 'תתאה גבר' (וער"ן). ואילו התוס' כתבו שבכלי ראשון אסור לעולם, (כל שהמים מתחממים), וכאן מדובר באמבטי שהיא כלי שני ואף על פי כן אסור משום שנראית ככלי ראשון. והר"ן כתב כרש"י אלא שהוסיף שאסור אפילו הצוננים מרובים ואי אפשר להם להתחמם, וחמור דין אמבטי ממיחם.

הספל (= כלי המיועד לרחיצה ולא לשתיה) — דינו ככוס, ואין להקפיד בין נתינת חמים לצונן או להפך. כן אמר אביי לרב יוסף מהברייתא. וכן נהג רבא למעשה.
 רבי שמעון בן מנסיא אסור באמבטי בין בצונן לתוך חמים בין בחמים לתוך צונן. (כן פרשו התוס' לפי המסקנא. ואולם יש מפרשים שרבי שמעון קאי ארישא ולא על אמבטי). אמר רב נחמן: הלכה כרבי שמעון בן מנסיא.

הר"ף והר"ח פסקו הלכה כבית הלל. ובאמבטי מותר חמים לתוך צונן ואסור צונן לתוך חמין. ויש פוסקים לאסור באמבטי בכל אופן, כרבי שמעון בן מנסיא. ערמב"ן ר"ן ורא"ש. ובכוס או כל 'כלי שני' אחר, מותר לערות מים צוננים אפילו יתחממו על ידי כך (עפ"י ר"ן).

ג. אמר שמואל: מכבים גחלת של מתכת ברשות הרבים, בשביל שלא יזוקו בה רבים, (ואין בכיבויה איסור תורה. רש"י ועוד), אבל לא גחלת של עץ — לפי שכיבויה גחלת עץ אסור מן התורה. ומבואר בגמרא שזהו כפי דעת רבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לרבי שמעון שפוטר, אף גחלת של עץ מותר.

א. הרמב"ם פסק מלאכה שאינה צריכה לגופה — חייב עליה. ואילו שאר הפוסקים סוברים שפטור, וכן העיקר להלכה, ולפי זה מותר לכבות אף גחלת של עץ כדי שלא יזוקו בה הרבים (עפ"י משנ"ב סו"ס"י שלד).

ב. לדעת בה"ג מותר לכבות גחלת של מתכת הגם שיש בכיבויה איסור תורה [משום מצרף], אך לא גחלת של עץ, כי האש שבה ניכרת לכל ואין בה חשש סכנה כמו במתכת. וכנראה לפי דעתו נזק של רבים נידון כסכנת נפשות. ר"ן. ואולם שאר הפוסקים אין נוקטים כן להלכה.

אמר רבינא: הלכך, קוץ ברשות הרבים מותר לסלקו מרשות הרבים פחות פחות מד' אמות, ובכרמלית מותר אפילו הרבה בבת אחת — שהתירו חכמים איסור 'שבות' במקום נזק הרבים. וכן הלכה (ר"ף ושאר פוסקים). יש אומרים שזה דוקא בקוץ קטן שעלולים בנקל להינזק בו, אבל אם הוא גדול ונראה לעין — לא התירו. ואולם בטלטול מן הצד נראה שמותר גם בזה (עפ"י משנ"ב שח סקע"ה).

דף מב

נט. א. האם יש 'בישול' בכלי ראשון שהעבירוהו מן האש?
ב. האם יש 'בישול' בכלי שני?

א. מבואר במשנתנו שכלי ראשון מבשל גם לאחר שהעבירוהו מן האש, ולכך אסור ליתן תבלין באילפס ובקדרה. רבי יהודה אומר: מותר, חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר.

א. נראה שדוקא בתבלין התיר רבי יהודה, אבל בשאר דברים מודה שכלי ראשון מבשל גם לאחר שהעבירוהו מעל האור (תוס').

ב. יש מחמירים בנתינת תבלין לכלי ראשון אף אם אין היד סולדת בו.

לפי לשון אחרונה בגמרא אמר אביי, שהמלח אין בו בישול אפילו בכלי ראשון (שהעבירוהו מעל האש. רש"י ור"ן), כמו בשר השור.

א. כן פסקו הרי"ף והרשב"ם, להקל במלח — 'המחמיר תבוא עליו ברכה' (וע' גם ריטב"א והג"א).

ב. משמע בגמרא שבשר השור אין בו בישול בכלי ראשון שהעבירוהו מעל האש. ואולם אם הוא מליח ישן הוא ממהר להתבשל. וגם כשנמלח מחדש, אמנם הבשר אינו ממהר להתבשל אך הלחלוחית והמלח והדם שבתוכו מתבשל ואסור (רא"ש).

ג. יש דברים נוספים שאין בהם בישול בכלי ראשון שהעבירוהו מן האש כמו המלח, אלא לפי שאין אנו בקיאים בטבעי הדברים אנו אוסרים לתת כל דבר בשבת בתוך כלי ראשון, מלבד מה שמפורש בגמרא להתר (ר"ן).

ב. כלי שני אינו מבשל, הלכך מותר ליתן תבלין בקערה או בתמחוי (= כלי גדול שממנו מערים לקערות).

לפי לשון אחת בגמרא אמר אביי, המלח אינו כתבלין ויש בו בישול אף בכלי שני, ודלא כרב נחמן.

א. הרשב"ם לא פסק כלשון זו מדינא. אך יש מחמירים, וכן ראוי לחוש במלח אף בכלי שני (עפ"י רמ"א).

מלח מזוקק, המצוי בינינו — דינו כמבושל, ואין איסור ליתנו בכלי שני. (שש"כ א, נד. וע' תפארת שמואל על הרא"ש אות כא). ומלח שאינו מזוקק, אם כי יש להחמיר לכתחילה שלא ליתנו בכלי שני כאמור, אפשר שיש להקל לענין זה להחשיב את המצקת שהוציאה את המרק מן הקדרה ככלי שני, נמצאת הקערה כלי שלישי (שש"כ שם בהערה קנו, בשם חכם אחד), ובכלי שלישי ודאי אין מקום להחמיר במלח (עפ"י אג"מ או"ח ח"ד עד עמ' קלז).

ב. בשם הגרש"ז אויערבך: התבלינים הרגילים בינינו, מסתבר שכיון שהם דקים מאד, מתבשלים גם בכלי שני, והמדובר במשנה הוא על תבלינים גדולים וקשים (עפ"י שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קנב. ועע"ש דעות שונות אודות בצל ושאר דברים. ועריטב"א).

ג. ישנם דברים שהם קלי בישול, ומתבשלים אף בכלי שני, כגון קולייס האיספנין וכדו'. (כדלעיל לט). וכתבו כמה אחרונים (עפ"י מגן אברהם. מובא במשנ"ב), שיש להחמיר בשאר מאכלים שאין טיב בישולם ידוע לנו, שמא הם מקלי בישול. ויש חולקים (ע' חו"א נ, יח יט. וכן התיר בשו"ת אור לציון (ח"ב ל, ה). וכתב שכן המנהג).

עלי תה, יש לחוש שהם קלי בישול ואין ליתנם בכלי שני אלא אם בושלו (במים), ולא כשהם יבשים. אג"מ או"ח ח"ד עד) תחילה מבעוד יום (עפ"י משנ"ב שיה סקל"ט מאחרונים. וגם לפי הדעות שאין להחמיר בשאר מאכלים, בעלי תה נהגו להחמיר. עפ"י אור לציון שם).

- עלי נענע (מנתה) — יש מחמירים שלא ליתנם בכלי שני חם (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שיה, ד; שש"כ א,ג). ויש מתירים (הגר"ע יוסף והגר"צ אבא שאול שליט"א). וכן נתינת לימון בכלי שני — החזו"א (נב, יט) כתב להקל, ויש מחמירים (הגרשו"א, בשש"כ א,ג).
- ד. כלי שלישי — הפרי-מגדים (הובא במשנ"ב. וכן פסקו באגרות משה (או"ח ח"ד עד בישול טו), ובאור לציון ח"ב ל,ג) שבכלי שלישי יש להקל בכל אופן. ואולם דעת החזו"ן-איש (נ, יט) שמן הדין כלי שלישי שוה לכלי שני, (וכן נמצא בספר יראים — רעד. וכן מובא בשם הגריש"א והגר"ח ש שליט"א שטוב להחמיר בדבר), אלא שדברים שגם בכלי שני מחמירים בהם שלא מן הדין אלא מצד המנהג, כגון כשהיד נכזבת בו — בכלי שלישי יש להקל. (וכ"כ בשבט הלוי ח"ז מב,א). ובערוך-השלחן (שיח, כח) החמיר בעשיית תה בכלי שלישי, דלא כהמשנ"ב. (ונראה לכאורה שאף לשיטה המחמירה, שקיטת תה אינן מוקצות, שהרי ראיות הן לשימוש בכלי שלישי לפי הרבה דעות. וע' דברי חכמים 317).
- ה. יש שכתבו על פי הירושלמי, שבחום שהיד נכזבת בו, יש בישול אף בכלי שני. כן החמיר החיי-אדם ועוד. ומשמע באחרונים שיש להחמיר בדבר הגם שמצד הדין אין לחוש. (ע' משנ"ב שיח סקמ"ח; חזו"א נב, יט ועוד).
- ו. עירוני מכלי ראשון — לדעת רשב"ם ורשב"א (מבעלי התוספות) דינו ככלי שני. ולרבנו תם ור"י דינו ככלי ראשון. וכן נקטו האחרונים.
- יש שכתבו שהמערה מים חמים מכלי ראשון לתוך הכוס, יש לו להקפיד שתהא הכוס נגובה לגמרי, משום חשש בישול של הטיפות הנשארות בכוס. (ע' אג"מ או"ח ח"א סו"ס צג. ואולם בדיעבד לא נאסר בשתיה — שם ח"ד עד עמ' קלז). ויש שכתבו שאין צריך לנגבה מכל טיפה אלא מנערה ודיו. (עפ"י הרב מטשעביץ; שבט הלוי ח"ז מב, ב ועוד). ויש מקילים בדבר (הגרע"י שליט"א ועוד). ואם טפות המים שבכוס כבר נתבשלו, אפילו נצטננו, יש להקל (אג"מ או"ח ח"ד עד, עמ' קלז).
- ז. לדעת מהרש"ל יש להחמיר בדבר גוש, שיש בו משום בישול אפילו העבירוהו לכלי שני ולכלי שלישי. ודעת הש"ך והמגן-אברהם להחמיר בזה. ואילו מעיקר הדין נקט הרמ"א להקל. (ע' יו"ד צב, ז וע"ש בפ"ת בשם החת"ס).
- ובאופנים שאינם אסורים אלא מצד חומרה, יש להקל שלא לחוש לשיטה זו, וכגון מלח, שמעיקר הדין אין בו בישול בכלי ראשון שאינו על האש — מותר ליתנו על גבי דבר גוש בכלי שני. (ובכלי ראשון יש להחמיר, כנ"ל). וכן דבר לח שהוא מבושל, אפילו נצטנן לגמרי, יש להקל ליתנו על דבר גוש, כי אין להחמיר שתי חומרות גם יחד — לחוש לדעת מהרש"ל ולחוש לדעת הפוסקים שיש בישול אחר בישול בלח. ולכן מותר ליתן קטשופ בשבת על גבי בשר חם הנתון בכלי שני (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד עד, עמ' קלד-ה).
- ח. מאכל שכבר נתבשל, לח או יבש, אין להחמיר בו ליתנו בכלי שני. אבל בעירוני מכלי ראשון יש להחמיר בדבר לח מבושל אם כבר נצטנן, אבל אם עדיין הוא חם במקצת מן הבישול — מותר (עפ"י משנ"ב, וכדעת הרמ"א. אבל להשו"ע יש בישול אחר בישול בלח).

דפים מב — מג

ס. א. האם כלי ניטל בשבת לצורך דבר שאינו ניטל?

שעה